

och consultant/senior consultant. *Biträdande överläkare* kan likaledes översättas på olika sätt: senior registrar, assistant eller deputy department head, eller head of department, assistant professor och deputy assistant professor. *Chefsöverläkare* kan översättas med senior eller chief physician, senior consultant, chief medical officer eller clinical director.

Doktorsgraden, *medicine doktor* eller *doktor i medicinsk vetenskap*, översätts med Doctor of Philosophy, förkortat PhD (Philosophiae Doctor), medan förkortningen DPhil (också det Doctor of Philosophy!) motsvarar den svenska titeln filosofie doktor.

Titeln *docent* saknar motsvarighet på engelska men kan grovt översättas med associate professor. I brittisk terminologi kan det också passa med reader, eller (senior or university) lecturer, till och med fellow. I USA används ibland titeln *docent* för att beteckna en icke ordinarie lärare, som tillåts undervisa inom ett begränsat område; den benämningen bör alltså inte användas när man avser den svenska *docent*-titeln. *Docentur* kan översättas med associate professorship, readership, (senior eller university) lectureship, kanske också fellowship. Beskrivande formuleringar är: an appointment as associate professor, as reader, as (senior or university) lecturer, the post of associate professor, of reader etc.

Internationellt samarbete

Detta var alltså den förenklade vägledningen! I verkligheten är det ännu krångligare, men försök görs att åstadkomma större internationell konsensus i bedömningen av olika utbildningar och examina. Inom EU finns ett nätverk, kallat National Academic Recognition Information Centres (NARIC), som arbetar med detta. Vid förfrågan ska man vända sig till den institution som har hand om NARIC-arbetet i det land som man söker information om, inte till sitt eget lands NARIC (i Sverige Högskoleverket). För vissa sjukvårdsyrken finns speciella direktiv inom EU, som innebär att bl a läkare ska få erkännande i andra medlemsstater. Detta regelsystem omgärdas av nära samarbete mellan de berörda myndigheterna i medlemsstaterna (i Sverige Socialstyrelsen).

Jarl Holmén

Läkartidningen, Stockholm

Organdonatorn en organist?

Några grekiska suffix, ordslut, har fått ett självständigt liv i moderna språk, nämligen *-iz*, *-ism* och *-ist*. Dessa finns i grekiska ord som *bapt-iz-ein*, *doppa*, *döpa*, *bapt-ism-os*, *dop*, och *bapt-ist-es*, *döpare*. Ordelementet *-iz* blev tidigt en naturaliserad invandring i det latinska språket och lades till rent latinska ordstammar och försågs med latinska ändelser, t ex *legalisare*, jämför svenska ordet *legalisera*. Substantivsuffixet *-ismos* respektive *-istes* blir latiniserade till *-ismus* respektive *-ista* men är inte så vanliga som verbsuffixet *-iz*. Sedan var inte steget långt till att lägga dessa suffix till ordstammar i andra språk: marxism, turist och rassist.

Ordslutens betydelse i moderna språk har blivit: *-ism*, åsiktsriktning, och i medicinska sammanhang benägenhet för t ex reumatism, *-ist*, anhängare till någon riktning, ofta politisk eller konstnärlig, eller utövare av någon konstnärlig verksamhet, exempelvis flöjtist. Exempel från det medicinska språket finner vi i ord som *alkoholiserad*, *alkoholism* och *alkoholist* till det ursprungligen arabiska ordet *alkohol*.

Kunskaper om suffix hjälper oss inte alltid att förstå ordens innebörd. Hur skall vi förklara ord som *organisera*, *organism* och *organist* till ordet *organ*? Det grekiska organon ligger visserligen till grund för alla dessa, men ord kan gå sina egna vägar och passar därför inte in i mönstret.

Det grekiska ordet *organon* betyder verktyg, redskap. Stammen *-erg* eller *-org* finns i ord som (*w*)*ergon*, verk, arbete, *en-erg-eia*, energi, och *cheirourg-os*, hantverkare, kirurg.

I grekiskan användes *organon* särskilt om musikens verktyg, men inom musiken har det motsvarande latinska ordet *instrumentum* tagit över som långivare till de moderna språken, med ett undantag, nämligen engelskans organ, orgel. Ordet latiniserades till *organum*, då det följde med strömmen av grekiska termer med anknytning till den fornkristna kyrkan, då dessa spreds västerut. För att beteckna den som spelar ett instrument används det gre-

kiska suffixet *-ist*, som i cellist, pianist och organist

Organ i medicinen

Hur är det då med den medicinska användningen av ordet? I de hippokratiska skrifterna (400-talet f Kr) betyder *organon* oftast (läkarens) verktyg, instrument. Inom detta område har det latinska *instrumentum* blivit helt allenaordande.

Så småningom kom ordet att beteckna kroppsdel, men hur gick det till? Vägen till en ny innebörd av ett ord går oftast via en metaforisk användning av ordet. Esaias Tegnér har uttryckt det så här: »Betrakta språken! Vad visa de oss? Ett galleri av förbleknade metaforer. Nästan varje ord som betecknar ett begrepp var fordom en bild.»

Kroppen själens verktyg

De grekiska filosoferna brottades mycket med problemet att uttrycka nya begrepp och ge nya idéer språklig dräkt. En ny idé var att uppfatta kroppen och dess delar som själens verktyg. Inte oväntat är det i fråga om sinnesorganen som metaforen först förekommer, i en dialog av Platon («Staten»), där han skriver om »verktyg avseende sinnesförmåelserna». Tanken övertogs och utvecklades av Aristoteles, Platons lärjunge. Denne formulerade en teleologisk, ändamålsbestämd, naturuppfattning. Denna kommer till uttryck i skriften »Om djurens delar», där grundtanken är att kroppsdelarna har en bestämd form och byggnad anpassade för olika funktioner.

Aristoteles' uppfattning om människokroppen togs över av Galenos som i sina skrifter, skrivna på grekiska, sammanfattade det medicinska vetandet fram till sin egen tid, dvs 100-talet e Kr. Dessa tankar återfinns framför allt i skriften »Om funktionen hos människokroppens delar», där ordet *organon* förekommer ofta, t ex *organa tes kineseos*, rörelsens organ. Därmed har begreppet organ fått fast fotfäste i den medicinska terminologin. Galenos förblev den stora auktoriteten inom det medicinska området under senantiken och medeltiden och fick inte ifrågasättas.

Under renässansen väcktes intresset för anatomi på nytt, och Leonardo da Vinci har i

sina anatomiska studier refererat till just ovan nämnda skrifter av Galenos. Leonardo använder det italienska ordet *strumento* om organ. Latinets *instrumentum* omväxlande med *organum* används på 1500-talet av anatomen Andreas Vesalius, t ex *olfactus organum*, *visus instrumentum*, dvs luktens respektive synens verktyg. Vesalius korrigerade många felaktigheter hos Galenos när det gällde anatomiska iakttagelser men förmedlade grundtanken om kroppsdelarnas olika funktioner till modern tid. Kanske var det därför han valde just ordet *fabrica*, och inte *structura*, i titeln på sitt verk »De humani corporis fabrica libri septem». Sju böcker om människokroppens byggnad. *Fabrica* betyder inte bara konstfull byggnad, utan också verkstad, och det är i denna betydelse som ordet har överlevt i moderna språk.

Aktuellt som aldrig förr

Tanken om kroppsdelarnas funktioner, som var ny på 300-talet f Kr och formulerades i begreppet organ, har aldrig haft större aktualitet än nu då vi genom transplantationskirurgin kan ge den en radikal tillämpning. Varför skulle man transplantera kroppsdelar om inte för att en människa skall få nytta av funktionen i ett organ från en annan människa?

Cecilia Carlén-Nilsson
museichef, Medicinhistoriska museerna i Lund och Helsingborg

Referens

Wolf JH. Der Begriff »Organ» in der Medizin. München: Werner Fritsch, 1971.

Språkspalt och språkrådgivare

Debatt om medicinens språk och terminologi välkomnas. Skriv till

Språkspalten
Läkartidningen
Box 5603
114 86 Stockholm

Svenska Läkaresällskapet
språkrådgivare fil lic
Hans Nyman träffas per telefon 08-669 59 18, säkrast måndagar och fredagar samt onsdagseftermiddagar.

Hans postadress är c/o Svenska språknämnden, Box 9215, 102 73 Stockholm. Fax-adress: 08-442 42 15.